

# Аграрна політика

УДК [338.43:339]:316.334.2+330.15

*В.І. Павлов, В.М. Заремба, Ю.Г. Фесіна*

## **Інституціональні детермінанти раціонального аграрного природокористування в регіоні**

*Досліджено сучасний стан функціонування аграрної економіки регіону. Визначено переваги і недоліки окремих сфер АПК в умовах членства країни в СОТ. Розглянуто роль інституціонального чинника в розвитку аграрної економіки. Приділено увагу необхідності раціоналізації аграрного природокористування регіону в умовах СОТ. Запропоновано створення об'єднань природокористувачів-аграрників для вирішення еколого-економічних проблем функціонування регіональної сфери аграрної економіки.*

*Ключові слова: конкурентоспроможність, СОТ, аграрна економіка, інститути, інституціональне середовище, раціональне природокористування, об'єднання природокористувачів-аграрників.*

Членство в Світовій організації торгівлі змінює для нашої країни зовнішні та внутрішні умови, що відкривають для бізнес-структур нові можливості виробництва і переміщення товарів, які витримують випробування міжнародними ринками. Характер функціонування національної економіки слід розглядати з позиції посилення конкурентної боротьби за ринки сировини та збуту продукції. Суттєво змінюється ситуація у насиченні внутрішнього ринку імпортною продукцією, що безумовно підвищить конкуренцію для національних товаровиробників. У цьому випадку сподіватися на іноземні інвестиції для здійснення економічного прориву в окремих галузях економіки не доводиться. Для забезпечення конкурентоспроможного функціонування сфер національної економіки необхідно шукати ендегенні чинники.

Безпосередня здатність аграрних підприємств бути конкурентоспроможними на світових агропродовольчих ринках детермінується інституціональними чинниками. Вступ до СОТ вимагає адаптування формальних інститутів до міжнародно погоджених норм та інструментів економічного регулювання аграрного виробництва. Реалізація нових правил поведінки, апробованих у світовій практиці, сприятиме мобілізації інвестицій в аграрне виробництво. Водночас потребує розв'язання питання гармонізації неформальних інститутів аграрного сектора економіки до нової системи цінностей. Ця складова інституціонального середовища практично мало враховувалася в стратегії інституціональних перетворень сектора аграрної економіки. Мова йде про категорії фундаментального характеру: формулювання і пропаганду національної стратегії аграрного бізнесу, формування системи цінностей, яка висуває в авангард філософію особистого та суспільного успіху, тощо.

Розробці інституціональних підвалин функціонування аграрної економіки присвячені наукові праці та практичні напрацювання вчених, які займаються

---

© В.І. Павлов, В.М. Заремба, Ю.Г. Фесіна, 2008.

дослідженнями проблем аграрної економіки: П. Гайдуцького, М.Я. Дем'яненка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, М.М. Федорова, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та ін. За результатами їх досліджень сформовані засади здійснення аграрної політики держави, розроблені механізми реформування аграрної економіки, узагальнено практику зміни відносин власності та земельних відносин, зокрема, фінансових та економічних інструментів, інфраструктури аграрного ринку. На вирішення проблем раціонального природокористування в аграрному виробництві спрямовані наукові дослідження І.К. Бистрякова, Б.М. Данилишина, Д.С. Добряка, В.С. Кравціва, Л.Я. Новаковського, В.М. Трегобчука, А.М. Третьяка, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика та ін.

Досі наукові дослідження концентрувалися на питаннях пошуку шляхів стабілізації сільськогосподарського виробництва, виходу аграрної сфери економіки із кризового стану, припинення руйнації та поліпшення умов використання природних ресурсів у сфері виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, як справедливо зазначає П.І. Гайдуцький, пакет інструментів аграрної політики реформаційного періоду в основному виконав своє призначення. На черзі – забезпечення сталого розвитку галузі в умовах відкритого конкурентного середовища. Для цього етапу потрібна нова аграрна політика та відповідний пакет інструментів, який би забезпечував її реалізацію [1, с. 3]. Тому дослідження рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств чи аграрного сектора економіки за умов членства України в СОТ вимагає концентрації наукової полеміки навколо пошуку регіональних чинників підвищення дієвості інституціонального середовища раціонального використання природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки визначається насамперед економічним станом функціонування підприємницьких структур, де основним показником є рівень капіталізації сільськогосподарського виробництва. Як зазначає В.Г. Андрійчук, питома вага власних джерел сільськогосподарських підприємств для капіталізації сільського господарства в різні роки коливається. Їх різниця проявляється в діапазоні від 59,4% в 2000 р. до 10% у 2002 р. [2, с. 29]. Це свідчить, що інвестиційний потенціал аграрного виробництва, який визначає рівень конкурентоспроможності, є недостатньо реалізованим. Нинішній етап капіталізації сільського господарства характеризується вливанням у сектор сільськогосподарського виробництва фінансових ресурсів із зовні, що сприяє формуванню великих агропромислових структур. Саме крупні товаровиробники здатні реалізувати переваги природно-ресурсного потенціалу країни у світовому економічному просторі.

Агропромисловий комплекс є провідною галуззю економіки Волинського краю. У 2007 р. обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств регіону становили 2,9 млрд. грн. Питома вага регіону в загальноукраїнському обсязі виробництва валової продукції сільського господарства становила 3,3%. Загальний рівень приросту виробництва сільськогосподарської продукції становив 3,1%, на сільськогосподарських підприємствах регіону – 8,5%. Подальші перспективи розвитку регіонального агропромислового комплексу слід розглядати в контексті нарощування рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників та виробництва конкурентоспроможної продукції, що забезпечить дотримання внутрішнього продовольчого балансу, створить умови для виходу на зовнішні ринки та належні умови для відтворення природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Результат дослідження свідчить, що продукцією, яка нині і в подальшому може користуватися попитом як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках у

сфері сільськогосподарського виробництва Волинської області, є зерно. Конкретно – це ячмінь, пшениця, жито. Поряд із вирішенням проблеми розширення посівних площ під сільськогосподарськими культурами та забезпечення на цій основі кількісного зростання виробництва зазначених видів продукції, слід значну увагу приділяти питанню покращення якісних їх властивостей на основі поширення практики сучасних агротехнічних інновацій. Це важливо з огляду на формування сприятливих умов для капіталізації сільського господарства. Адже зростання експортного потенціалу агротоваровиробників у досліджуваному регіоні створює можливості для збільшення величини регіональної природно-ресурсної ренти. Наприклад, у 2007 р. було реалізовано менше половини зерна пшениці III класу, що, безумовно, призвело до певних фінансових витрат товаровиробників і втрати частини регіональних рентних надходжень.

Зазначимо, що в регіоні створені можливості для застосування таких технологій, які забезпечують не лише максимальний урожай зернових культур, але і високу якість продукції. Для успішного розвитку зернового господарства в регіональному господарському комплексі функціонують 46 паспортизованих насінневих господарств із виробництва елітного та репродукційного насіння. Вони повністю забезпечують потреби всіх категорій сільськогосподарських виробників у високоякісному насінні.

Поряд з спеціалізацією сільськогосподарських структур на виробництво зернових культур, їх діяльність зосереджена на вирощуванні картоплі. Виробництво картоплі становить 900 тис. т і розміщене переважно в дрібних селянських господарствах – 99,0%. Це також є причиною того, що експортний потенціал сільського господарства регіону не реалізується повністю. Товарної картоплі виробляється щорічно в межах 300-320 тис. т. Монополія дрібного й переважно нетоварного картоплярства є причиною зростання ринкових цін на цей вид продукції на внутрішньому ринку, обмеження її промислової переробки тощо.

Водночас сучасний ринок потребує спеціалізованих сортів картоплі, адаптованих до нових технологій її вирощування та переробки. Саме з цією метою затверджено обласну програму «Картопля Волині 2007-2010». За її результатами у Поліській дослідній станції Національного наукового центру «Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О.М. Соколовського» створена сучасна біотехнологічна лабораторія з розмноження насінневого матеріалу перспективних і районованих сортів картоплі. Відновлюється робота такої лабораторії і у Волинському інституті агропромислового виробництва. Ефективність функціонування цих лабораторій дасть змогу сільгоспвиробникам перейти до європейських стандартів ведення картоплярства.

Задля активізації діяльності у сфері сортопоновлення картоплі в особистих господарствах населення програмою передбачено закладання демонстраційних ділянок та вирощування посівного матеріалу (еліти та першої репродукції) на земельних ділянках власників особистих селянських господарств. Це дасть змогу забезпечити селянські господарства високоякісним посадковим матеріалом за цінами нижче ринкових.

Протягом останніх років на Волині мають місце позитивні тенденції нарощування виробництва продукції тваринництва. В агроформуваннях регіону її питома вага у загальному обсязі валового виробництва продукції сільського господарства становить майже 65%. Слід зазначити, що серед усіх областей України за чисельністю поголів'я великої рогатої худоби Волинь займає 11 позицію, чисельністю поголів'я корів – 10-те, а за обсягами виробництва м'яса та молока відповідно 7-ме та 11-те місця. Серед регіонів заходу країни за

реалізацією м'яса Волинь посідає перше місце, а з реалізації молока – друге. Однак проблемним моментом у розвитку галузі тваринництва виступає якість продукції. Для прикладу, якість молока, яке нині реалізується виробниками за вищим ґатунком, за стандартами СОР вважається задовільною.

Кардинально змінити ситуацію в галузі тваринництва регіону задля створення можливостей гідно конкурувати із сільським господарством європейських країн та інших учасників СОР, можна лише за умови впровадження нових наукомістких технологій. На практиці в досліджуваному регіоні подальший розвиток тваринницької галузі стримує низький рівень наявних технічних засобів і обладнання для комплексної механізації ферм. Перш за все це стосується технологій доїння корів, приготування та роздачі кормів, видалення гною.

Разом з тим, у галузь тваринництва регіону були направлені значні інвестиційні ресурси. Фінансові вливання отримали ті підгалузі тваринництва, де має місце швидке обертання капіталу – це виробництво м'яса птиці та свинини.

У регіоні розвинене м'ясне птахівництво – вирощування бройлерів. Функціонує кілька десятків птахокомплексів Володимир-Волинського птахокомбінату, що працюють під торговою маркою «Курка Чебатурка» та агропромислової групи під торговою маркою «Пан Курчак». Позитивним моментом є те, що ці компанії продовжують інвестувати нарощування виробничих потужностей даної підгалузі. Зокрема збудовано сучасно обладнані комбікормові заводи. Введено в дію інкубатор потужністю 15 млн. добового молодняку на рік. Завершується будівництво підприємств з утримання батьківського поголів'я птиці та виробництва інкубаційних яєць. Таким чином, створюється замкнутий цикл виробництва продукції м'ясного птахівництва на регіональному рівні.

Розвиток підгалузі свинарства характеризується реконструкцією та створенням цілого ряду підприємств з виробництва свинини. При цьому, окрім використання традиційних технологій у свинарстві, застосовуються також сучасні європейські технології виробництва. Останні освоєні товариством «Віра-1» на площах свинокомплексів у Ковельському та Турійському районах.

Капітальні вкладення надходять й в інші підгалузі тваринництва, зокрема в молочне скотарство. Однак нині це під силу лише економічно розвиненим сільськогосподарським підприємствам. Капітальні кошти спрямовуються на реконструкцію виробничих приміщень, оновлення техніки і устаткування, збільшення чисельності поголів'я продуктивної худоби та поліпшення рівня її продуктивності, запровадження новітніх технологій виробництва. Якщо в 2006 р. такі підприємства збільшили чисельність поголів'я корів на 1,1 тис. голів, то в 2007 р. – на 2,3 тис. голів. У ПОСП ім. І. Франка та ПОСП ім. Шевченка Горохівського району, ТзОВ «Городище» та ВАТ «Луцьке РТП» Луцького району обладнані та функціонують сучасні доїльні зали.

Значно кращою є ситуація в переробній та харчовій сферах АПК регіону. Вони вже практично працюють за стандартами СОР, адже на більшості підприємств запроваджені системи і стандарти якості відповідно до вимог Міжнародних стандартів ISO 9001-2001. Позитивом є відродження переробної плодоовочевої галузі. Так, наприклад, у ВАТ «Волиньхолдинг» у 2008 р. розпочато будівництво фабрики з виробництва харчових продуктів.

Поширюється приватна ініціатива в здійсненні фінансових вливань для ренесансу плодоовочевої підгалузі АПК регіону. Так, значну суму кредитних ресурсів приватного товариства «Феміда-Інтер» інвестовано на реанімацію плодоовочеконсервних заводів у районних центрах Волині – містах Рожище та Ківерці. Передбачається їх оснащення найсучаснішим високотехнологічним

обладнанням яке дозволить налагодити виробництво екологічно чистої натуральної продукції. Інвестиційним проектом заплановано здійснювати виробництво натуральних соків, повидла, сушених і заморожених плодів, ягід та грибів, яблучних чіпсів, яблучного пюре.

Окрім цього, в Ківерцівському районі завдяки фінансовим вливанням ТзОВ «Лозня» здійснюється переробка овочів, сушіння моркви, цибулі, зелені. У Ковельському районі приватне підприємство «Калина» (м. Ковель) освоїло виробництво замороженої суниці під торговою маркою «Соломія», яка користується значним попитом у споживачів. У Ратнівському районі ТзОВ «Гал-Євро-Контакт» інвестувало 4 млн. грн. у реконструкцію та модернізацію овочесушильного заводу для виробництва чіпсів та картоплі фрі. Це дало поштовх для розвитку сфери картоплярства району, що проявляється в розширенні посівів картоплі та активізації насінництва у галузі картоплярства.

Потребують кардинального вирішення питання пов'язані з розвитком матеріально-технічної бази АПК регіону. Йдеться про невідповідність технологічної оснащеності вимогам передових сільськогосподарських технологій, неможливість експлуатувати її згідно з міжнародними стандартами тощо. Однією з вагомих перешкод для нарощування обсягів виробництва якісної продукції агропромислового комплексу регіону є зношеність сільськогосподарської техніки.

На сьогодні технічне переоснащення аграрного сектора економіки АПК Волинської області відбувається надто повільно, тому стан технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва можна оцінити як критичний. Сільськогосподарські підприємства лише на 45-58% від необхідної технологічної потреби забезпечені технікою. З них майже 90% одиниць сільськогосподарської техніки потребують заміни. Низький рівень її якості та надійності призводить до збільшення термінів виконання механізованих робіт, зростання річного та сезонного навантаження на машинно-тракторний парк і втрат сільськогосподарської продукції. Водночас щорічно зростають витрати на ремонт і технічне обслуговування машин та обладнання. Повноцінне оновлення регіонального машинно-тракторного парку та обладнання для сільського господарства можливе лише через 10-15 років за умови забезпечення щорічних обсягів інвестування на суму 100 млн. грн.

З метою покращення техніко-технологічної бази сільськогосподарського виробництва розроблена обласна програма технічного переоснащення агропромислового комплексу Волині на 2004-2010 рр. Запроваджуються проекти з часткового здешевлення вартості сучасної техніки, які передбачають зменшення відсотків за банківські кредити. Однак через нестабільність в плануванні та виплаті коштів із бюджету на зазначені цілі, інвестиційні програми та проекти не мають ефективної економічної віддачі.

Особливо гостро постає проблема технічного переоснащення для господарств середнього рівня розвитку економіки. Вони не можуть скористатися вищезгаданими програмами через відсутність коштів та можливостей для здійснення застави задля отримання кредитних ресурсів. Підтримка таких господарств має здійснюватися завдяки розвитку фінансового лізингу. Даний напрям інвестування дозволить, при порівняно невеликих вкладеннях власних коштів суб'єктів господарювання, розширити можливості для отримання сільськогосподарської техніки. За рахунок коштів обласного бюджету передбачена компенсація в розмірі 22% від її вартості, а остаточний розрахунок за неї проводиться протягом п'яти-семи років. При цьому річний відсоток лізингових платежів для аграріїв становить 2,9% річних, замість 16-20% при користуванні банківськими кредитами.



Водночас потребує вдосконалення збутова політика в сфері АПК регіону. Її ринкове спрямування повинно ефективно впливати на активізацію економічного інтересу агротоваровиробників. Нині необхідно посилити роботу щодо завершення формування інфраструктури аграрного ринку через: створення регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів; розвиток аукціонної торгівлі, агроторгових домів як маркетингових кооперативів, фірмових магазинів, заготівельних пунктів; розвиток кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки і збуту продукції; активізацію створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ефективність функціонування регіонального агропромислового комплексу значною мірою визначається наявними природно-ресурсними умовами, які виступають вихідною базою для розвитку виробництва. Їх компонентний спектр зумовлює спеціалізацію сільського господарства окремих територій регіону, впливає на потужності переробних підприємств. Забезпечення конкурентоспроможності національного, а в тому числі й регіонального АПК у СОР неможливе без належного вирішення проблем раціонального природокористування. Адже природно-ресурсна складова, зокрема її екологічний стан, є важливою характеристикою рівня не лише галузевого, але й регіонального просторового розвитку. Водночас створення та фінансування програм розвитку сільського господарства та сільських поселень в усьому світі є пріоритетним завданням органів регіонального управління та самоврядування.

Основні тенденції природокористування у Волинській області свідчать про те, що проблеми використання окремих видів природних ресурсів мають специфічний характер, що зумовлюється особливістю методів, способів та технологій їх залучення у господарський обіг. Заходи, спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та стабілізацію й оздоровлення довкілля в регіоні, проводяться недостатньою мірою та не призвели поки що до значного ефекту. Причинами такого становища виступають: відсутність єдиного комплексного підходу та координації у вирішенні вказаних проблем, недостатнє фінансування природоохоронних заходів, відсутність реально діючого інституціонального механізму природокористування, недосконала організаційна структура управління цими процесами на регіональному рівні.

Однією з інституціональних детермінант розвитку аграрного сектора економіки в умовах СОР та аграрного природокористування зокрема виступають екологічні інститути та інституції. Основою для реалізації природоохоронної діяльності в регіоні є Закон України «Про екологічну мережу України» та Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр. Її координація в досліджуваному регіоні відбувається через природоохоронну інституцію – Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській області. Колегіальним органом реалізації регіональної екомережі виступає Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі у Волинській області. Загальна площа екомережі в регіоні становить 1210,4 тис. га, або 60,1% від земельної площі області. На території Волині виділено Поліський природний коридор, що має спільні транскордонні елементи Національної екомережі, які входять у Всеєвропейську екомережу.

Слід відзначити, що система екомереж відіграє важливе значення в підтримці інститутів охорони та відтворення природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Створення екомереж є доцільним з огляду на необхідність стабілізації просторової структури екосистем та ландшафтів регіонів країни (насамперед тих, які зазнали значного антропогенного впливу). Власне в країнах Центральної Європи створення екологічних мереж здійснюється не лише з метою підтримки

екологічного балансу, але й оптимізації структури сільськогосподарського природокористування тощо [3–4].

Розбудова екомережі передбачає трансформацію структури земельного фонду регіону, переведення малопродуктивних сільськогосподарських земель до категорій земель, які підлягають особливій охороні, та відтворення на цих землях різноманіття природних ландшафтів. Нині на території Волинської області можна виділити 14,2 тис. га сильно розмитих, 20,7 тис. га сильно дефляційно небезпечних та 52,5 тис. га перезвожених деградованих сільськогосподарських земель, що становить 4,3% від загальної земельної площі. У 2006 р. в регіоні було рекультивовано 0,1 тис. га (що становило за останні 30 років 1,6 тис. га), законсервовано шляхом залісення – 1,8 тис. га. Збільшились площі лісів на 1,9 тис. га (загальна площа на 1 січня 2007 р. становить: лісів – 691,8 тис. га; полезахисних лісових смуг – 0,1 тис. га; зелених насаджень – 0,9 тис. га).

Слід передбачити якнайскоріше створення умов для ефективного функціонування екомережі. Для цього необхідно проводити оптимізацію землекористування; розробку і апробацію моделі комплексного управління регіональною екомережею на основі координації дій екологічних, аграрних, земельних інституцій та інституцій водного й лісового господарства; розробку регіональної схеми планування землекористування та функціонального зонування; регламентування навантажень на агроландшафти; інвентаризацію сільськогосподарських угідь та уточнення їх нормативної грошової оцінки із залученням регіональних інституцій охорони та моніторингу земель; впровадження Інтернет-технологій в управління землекористуванням у межах регіональної екомережі.

На наш погляд, важливу роль в узгодженні еколого-економічних інтересів можуть відіграти об'єднання природокористувачів-аграрників. Учасниками таких формувань сфери аграрного природокористування можуть виступати домогосподарства, приватні підприємницькі структури та державні сільськогосподарські підприємства. Безумовно, для кожного з них характерні власні економічні інтереси. Однак цілком логічно, що об'єднуючим фактором їх спільного аграрного природокористування є екологічний інтерес та стійкість до зовнішніх викликів, що виникають в умовах відкриття кордонів, ринків.

Важливість формування об'єднань природокористувачів-аграрників зумовлена також тим, що використання природних ресурсів здійснюється в умовах десинхронізації інституту власності та інституту управління. Це призводить до того, що функції управління сферою природокористування окремі власники природних ресурсів втрачають разом із втратою якісних параметрів природних ресурсів та їх вартості. Об'єднання природокористувачів слід ідентифікувати як інституціональну угоду, що забезпечує інвестування сфери аграрного природокористування та розподіляє ресурси серед альтернативних природоохоронних проектів. Для обґрунтування рівня стійкості функціонування об'єднань природокористувачів-аграрників слід розглянути систему ознак, що інтегрують природокористувачів. До них, на наш погляд, можна віднести: наявність єдиної мети (спільного інтересу), що полягає в об'єднанні зусиль для подолання вад аграрного природокористування; наявність природних ресурсів, які на правах користування чи розпорядження експлуатуються членами об'єднання; взаємну відповідальність учасників об'єднання за стан природокористування території та сфери господарювання; реальне управління сферою аграрного природокористування здійснюється безпосередніми користувачами природних ресурсів.

Пропонований підхід до формування об'єднань природокористувачів дозволяє: підвищити рівень цілісності управління сферою аграрного природокористування; реанімувати культуру природокористування як систему певних загальних традицій, настанов, принципів поведінки; мобілізувати природні ресурси локального простору для вирішення основних господарських задач; отримати економічну вигоду, обумовлену дією синергетичного ефекту, спричиненого можливістю інтегрувати цілі господарської діяльності природокористувачів.

Подальших досліджень потребує необхідність активізації неформальних інститутів. У прикладному аспекті слід забезпечити організацію навчання для сільського населення щодо розширення їх професійних знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення власного господарства, можливостей диверсифікації виробництва; сприяти розвитку несільськогосподарського підприємництва у сільській місцевості шляхом проведення підготовки сільських безробітних щодо створення власної справи, надання консультацій щодо реєстрації та діяльності малого бізнесу, а головне його фінансової підтримки.

Розвиток конкурентноздатного регіонального сектора аграрної економіки та сфери аграрного природокористування в умовах членства України в СОТ вимагає виконання наступних заходів:

- вдосконалення системи управління сільськогосподарським виробництвом. Практика показує, що гармонійне поєднання людини та природи в сфері виробництва продукції досягається в тих господарствах, де працює команда професійних агроменеджерів, які володіють достатнім досвідом управлінської діяльності та успішно освоюють закони ринкової економіки;
- гарантованість та стійкість використання земельних ресурсів та інших природних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Нині більшість сільськогосподарських підприємств здійснюють виробничо-господарську діяльність на сільськогосподарських угіддях, які орендують у приватних дрібних землевласників. Як показує практика така форма землекористування досить часто негативно позначається на стані земельних ресурсів. Причина неефективності орендних відносин – слабкість інституту оренди. Оскільки мають місце використання земельних ресурсів без належного оформлення договорів оренди, не захищеними є права орендодавців тощо. Тому слід посилити роботу та міру відповідальності інституцій у сфері регулювання, контролю використання орендованого майна та землі в сільському господарстві;
- наукове забезпечення сільськогосподарського виробництва. Новітні технології та техніка дозволять знизити затрати як у рослинництві, так і тваринництві. Погіршення природно-кліматичних умов, деградація ґрунтів зумовлюють актуальність застосування нових сортів сільськогосподарських культур, які були б здатними переносити посухи та надмірні опади, приморозки, були витривалими щодо шкідників та хвороб. Це важливо в контексті послаблення ресурсно-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Перспектива розвитку регіонального агровиробництва за всеохоплюючою інформатизацією галузі та комп'ютерними технологіями;
- забезпечення пріоритетів соціального розвитку сільських територій. Без відродження та благоустрою сільських населених пунктів ефективне функціонування аграрного сектора економіки регіону неможливе. Відповідальність за покращення добробуту сільського населення покладена на інституції державної й регіональної влади;
- екологічна спрямованість аграрного підприємництва. Екологізація сільського господарства та розвиток екологічно орієнтованого аграрного



підприємництва повинні бути пріоритетними в забезпеченні сталого аграрного природокористування. Це в свою чергу вимагає активного впровадження екологічно безпечних, адаптованих до конкретних природно-кліматичних умов диференційованих технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Таким чином, розвиток регіонального сектора аграрної економіки в умовах членства України в СОТ має базуватися на інтенсивному створенні умов для формування конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, активізації екологічної складової аграрного виробництва, на основі поліпшення інституціонального середовища шляхом послідовної ліквідації застарілих інститутів та інституцій. Це важливо з огляду на налагодження перехресних зв'язків між учасниками сучасних аграрних відносин.

#### Список використаних джерел

1. Гайдучкий П.І. Україні потрібна нова аграрна політика // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 3-7.
2. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: Монографія. – Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
3. Bennet G. The Pan-European Ecological Network. – Amsterdam, 1998. – 28 p.
4. Perspectives on ecological networks / Ed. by P. Nowicki, G. Bennet, D. Middleton and other. ECNC publications on Man and Nature; V.1. – 1996. – 192 p.

#### **Павлов В.И., Заремба В.Н., Фесина Ю.Г. Институциональные детерминанты рационального аграрного природопользования в регионе.**

Исследовано состояние функционирования аграрной экономики региона. Определены преимущества и недостатки отдельных сфер АПК в условиях членства страны в ВТО. Рассмотрена роль институционального фактора в развитии аграрной экономики. Уделено внимание необходимости рационализации аграрного природопользования региона в условиях ВТО. Предложено создание объединений природопользователей-аграриев для решения эколого-экономических проблем функционирования региональной сферы аграрной экономики.

*Ключевые слова:* конкурентоспособность, ВТО, аграрная экономика, институты, институциональная среда, рациональное природопользование, объединение природопользователей-аграриев.

#### **Pavlov V.I., Zarembo V.M., Fesina Yu.G. Institutional Determinants of Rational Agrarian Nature Use in the Region.**

Present-day situation of agrarian economy functioning of the region has been studied. Advantages and lacks of separate spheres of AIC are certain in the conditions of membership of the country in WTO have been determined. The role of institutional factor in the development of agrarian economy has been considered. Attention has been paid to the necessity of rationalization of agrarian nature using of the region in the conditions of WTO. Creation of associations of agrarian nature users for the decision of ecological and economical problems of regional sphere of agrarian economy has been recommended.

*Key words:* competitiveness, WTO, agrarian economy, institutes, institutional environment, rational nature using, agrarian nature users association.

Надійшло 02.04.2008 р.